Osmanlı Bilimi Araştırmaları
Studies in Ottoman Science

İSTANBUL UNIVERSITY PRESS

Osmanlı Bilimi Araştırmaları 23, 2 (2022): 395-406
DOI: 10.26650/oba.1103442
Araştırma Makalesi / *Research Article*

Adnan Adıvar'ın Mektubuna Cevap Olarak Yazılan Raporlar Çerçevesinde İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Enstitülerinin Bilimsel Etkinliği

Activities of Istanbul University's Faculty of Science in the 1950s: Reports of its Institutes Written in Response to Adnan Adıvar's Letter

Kaan Ata[1]

[1]Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Bilim Tarihi Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: K.A. 0000-0001-5647-5353

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Kaan Ata,
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Bilim Tarihi Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: kaanata@istanbul.edu.tr

Başvuru/Submitted: 14.04.2022
Revizyon Talebi/Revision Requested: 16.04.2022
Son Revizyon/Last Revision Received: 27.04.2022
Kabul/Accepted: 28.04.2022
Online yayın/Published online: 05.07.2022

Atıf/Citation: Ata, Kaan. "Adnan Adıvar'ın Mektubuna Cevap Olarak Yazılan Raporlar Çerçevesinde İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Enstitülerinin Bilimsel Etkinliği." *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 23, 2 (2022): 395-406. https://doi.org/10.26650/oba.1103442

ÖZ

Bu çalışmada Dr. Abdülhak Adnan Adıvar'ın (1882-1955) İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Dekanına yazdığı 18 Ekim 1954 tarihli mektubu üzerine Fen Fakültesi Enstitülerinin hazırladığı faaliyet raporları konu edilmiştir. Mektupta Adıvar, McGill Üniversitesinin (Kanada) *Yeni Türkiye* adlı bir eser yayınlamayı planladığını ve bu eserin giriş yazısını Arnold Joseph Toynbee'nin (1889-1975) yazacağını bildirmektedir. Adnan Adıvar da aynı esere, Cumhuriyet Türkiye'sinde değişik bilim dallarında son yıllarda yapılan buluş ve ilerlemeleri tanıtan bir yazı ile katkıda bulunacaktır. Adıvar, kendi yazısında kullanmak üzere Fen Fakültesinden bilgi talep etmektedir. Literatürde, McGill Üniversitesi bünyesinde yayınlanmış *Yeni Türkiye* adlı bir eser yer almamaktadır. Ayrıca Toynbee'nin sözü edilen giriş yazısı yayınlanmadığı gibi, Adıvar'ın anılan konudaki bir makalesine de rastlanmamıştır. Adıvar'ın mektubu üzerine, Fen Fakültesinin on üç enstitüsünden dördü Dekanlığa faaliyet raporu göndermiştir. Bu raporlar, Astronomi, Denel Fizik, Botanik ve Zooloji dallarında Fen Fakültesinde 1950li yılların başında yapılan araştırmalara ışık tutmaktadır.
Anahtar sözcükler: Abdülhak Adnan Adıvar, Arnold Joseph Toynbee, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi, McGill Üniversitesi, *Yeni Türkiye* projesi

ABSTRACT

This study introduces the activity reports prepared by the Institutes of Istanbul University's Faculty of Science in response to Dr. Abdülhak Adnan Adıvar's (1882–1955) letter to the Dean of the Faculty, dated October 18, 1954. In his letter, Adıvar stated that McGill University (Canada) planned to publish a work called *New Turkey*. While Arnold Joseph Toynbee (1889–1975) was to write the introduction, Adıvar intended to contribute an article introducing recent inventions and research carried out in different branches of science in the Republic of Turkey. Before writing his article, Adıvar requested relevant

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

information from the Faculty of Science. As the New Turkey project failed, neither Toynbee's introduction nor Adıvar's article were published. Moreover, of the 13 institutes, only four submitted the requested activity reports to the Dean. These reports illustrate the research carried out in astronomy, experimental physics, botany, and zoology, in the Faculty of Science during the early 1950s.
Keywords: Abdülhak Adnan Adıvar, Arnold Joseph Toynbee, Istanbul University Faculty of Science, McGill University, *New Turkey* project

Teşekkür: Bu araştırmam sırasında Fen Fakültesi Arşivinde çalışmamı sağlayan İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Dekanlığı yöneticilerine ve personeline ilgi ve yardımları için teşekkür ederim.

Acknowledgement: I would like to thank the Istanbul University Faculty of Science Dean's directors and staff for their interest and assistance, who helped me work in the Archives of the Faculty of Science during this research.

Giriş

Dr. Abdülhak Adnan Adıvar (1882-1955) Türkiye'deki bilim tarihi araştırmalarına öncülük etmiş önemli bir şahsiyettir. Doktorluk yaptığı ve siyasette yer aldığı dönemler olsa da merakı ve akademik çalışmaları bilim tarihi üzerine olmuştur. Salih Zeki Bey'in (1864-1921) Türkiye'de ilk kapsamlı bilim tarihi çalışmalarını yaptığını düşünürsek bu alanda bir temel fikir çerçevesinde çalışmalar yapmış ikinci isim Adnan Adıvar'dır diyebiliriz.[1]

Adnan Adıvar *Osmanlı Türklerinde İlim* (1940) ile *Tarih Boyunca İlim ve Din* (1944) kitaplarıyla bilinmektedir. Bu iki temel çalışması dışında bilim tarihi alanında Türkiye'de ve yurt dışında yazılar yayımlamıştır. Bilim tarihi araştırmalarına Avrupa'da başlaması, Adıvar'a yabancı bilim insanları ve bilim tarihçileriyle tanışma ve iş birliği yapma fırsatını sağlamıştır.[2]

Adnan Adıvar'ın İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Dekanlığına yazdığı mektup

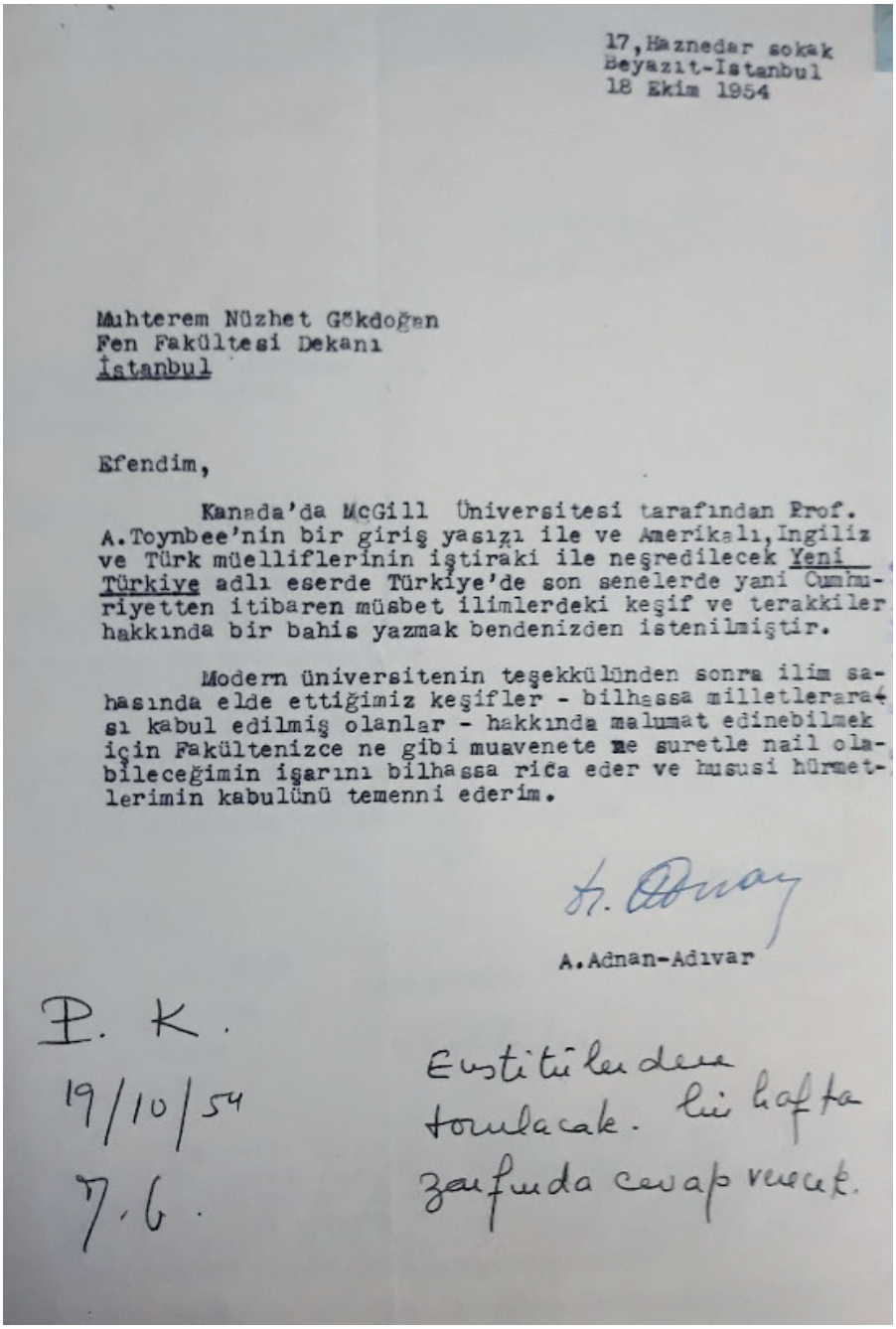
İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi arşivinde 2021 yılı şubat ayında yaptığımız bir araştırmada Profesörler Kurulu Zabıtlarında Adnan Adıvar ile ilgili bir toplantı maddesine rastladık. Bu maddeden yola çıkarak, aynı arşivde "Abdülhak Adnan Adıvar'a verilecek cevap" başlıklı bir dosyaya ulaştık. Profesörler Kurulu Zabıtlarında ve dosyada yer alan mektubunda Adnan Adıvar, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinin kendisine akademik bir çalışması için yardımcı olmasını istemektedir (Resim 1). Dosyada, Adıvar'ın mektubu doğrultusunda Fen Fakültesi Dekanlığının Enstitülere yazdığı bilgi talep yazıları ile Enstitülerin hazırlamış olduğu cevabî raporlar yer almaktadır.

Dr. Adnan Adıvar, Fen Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Nüzhet Gökdoğan'a yazdığı 18 Ekim 1954 tarihli mektubunda (Resim 1) Kanada'da McGill Üniversitesinin Amerikalı, İngiliz ve Türk yazarların katılımıyla *Yeni Türkiye* adlı bir eser yayınlanacağını bildirmiştir. Eserin giriş yazısını Arnold Joseph Toynbee (1889-1975) yazacaktır.[3] Adıvar ise, Cumhuriyet Türkiyesi'nde pozitif bilimler alanında 'keşif ve ilerlemeler'i konu alan bir yazı ile katkıda

1 *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* , Adnan Adıvar Özel Sayısı 7, 2 (2006).

2 Feza Günergun, "Adnan Adıvar'ın Bilim Tarihi Çalışmaları: *Osmanlı Türklerinde İlim*'den Önce ve Sonra", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 7, 2 (2006): 13, 47. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölümünün organize ettiği "Ölümünün 50. yılında Dr. Adnan Adıvar'ı Anma Toplantısı (İstanbul, 28 Kasım 2005)" neticesinde Türkiye'de bilim tarihi konusunda öncü çalışmaları bulunan Adnan Adıvar anılmıştır. Toplantının ardından *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* Adnan Adıvar Özel Sayısı (Cilt VII, Sayı 2, 2006) yayınlanmıştır.

3 İngiliz tarihçi Toynbee'nin Adnan Adıvar ve eşi Halide Edib Adıvar'ın (1884-1964) İngiltere'de ikamet ettikleri dönemden başlayan aile dostlukları vardır. Arnold J. Toynbee, *Acquaintances* (London: Oxford U.P., 1967): 231-251 ve İpek Çalışlar, *Halide Edib: Biyografisine Sığmayan Kadın* (İstanbul: Everest, 2010): 329, 342, 343; Nagihan Haliloğlu, "Halide Edib Hampstead'de: İngilizlerin İşgalci ve Ev Sahibi Olarak Temsili," *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 59, 1 (2019): 78,79.

17, Haznedar sokak
Beyazıt-İstanbul
18 Ekim 1954

Muhterem Nüzhet Gökdoğan
Fen Fakültesi Dekanı
İstanbul

Efendim,

Kanada'da McGill Üniversitesi tarafından Prof. A.Toynbee'nin bir giriş yazısı ile ve Amerikalı, İngiliz ve Türk müelliflerinin iştiraki ile neşredilecek Yeni Türkiye adlı eserde Türkiye'de son senelerde yani Cumhuriyetten itibaren müsbet ilimlerdeki keşif ve terakkiler hakkında bir bahis yazmak bendenizden istenilmiştir.

Modern üniversitenin teşekkülünden sonra ilim sahasında elde ettiğimiz keşifler - bilhassa milletlerarası kabul edilmiş olanlar - hakkında malumat edinebilmek için Fakültenizce ne gibi muavenete ne suretle nail olabileceğimin işarını bilhassa rica eder ve hususi hürmetlerimin kabulünü temenni ederim.

A. Adnan

A.Adnan-Adıvar

F. K.
19/10/54
7.6.

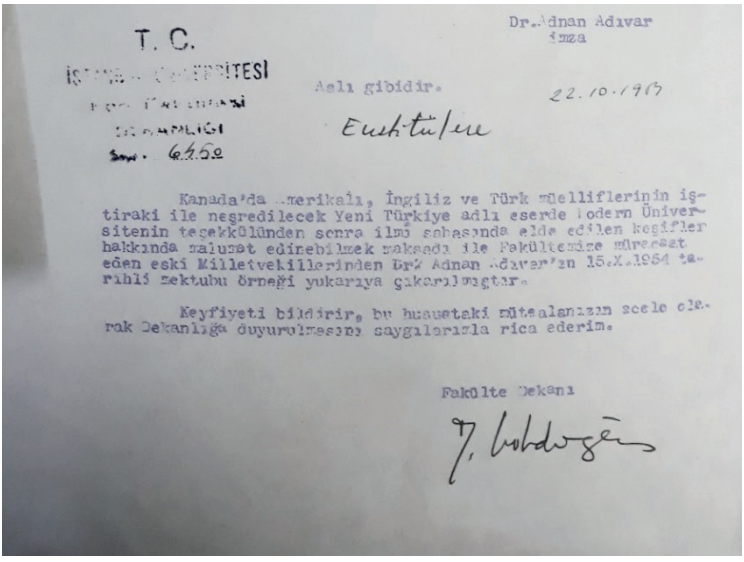
Enstitülerden sorulacak. Bir hafta zarfında cevap verecek.

Resim 1. Dr. Abdülhak Adnan Adıvar'ın İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Dekanlığına yazmış olduğu 18 Ekim 1954 tarihli mektup. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Arşivi, "Abdülhak Adnan Adıvar'a verilecek cevap" başlıklı dosya.

bulunacaktır. Mektupta, modern üniversitenin Türkiye'de kurulmasından sonraki dönemde, Fen Fakültesinde, özellikle uluslararası alanda kabul görmüş olan keşif ve araştırmalar hakkında bilgi talep edilmiştir.

Adıvar'ın Mektubu Doğrultusunda Fen Fakültesi Enstitülerinden Gelen Raporlar

Adnan Adıvar'ın yazdığı mektup, Fen Fakültesi Profesörler Kurulunun Dekan Prof. Dr. Nüzhet Gökdoğan'ın (1910-2003) başkanlığındaki 20 Ekim 1954 tarihli toplantısında okunmuştur. Toplantı zabtının 14. maddesinde "Adnan Adıvar'ın Kanada'da neşredilecek *Yeni Türkiye* adlı eser için modern üniversitenin teşekkülünden sonra ilmi sahada elde edilen keşifler hakkında malumat verilmesine dair mektubu okundu. Verilecek cevaba esas olmak üzere keyfiyetin öğretim üyelerinden sorulması kararlaştırıldı." şeklinde bir karar yer almaktadır.[4]

T. C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

Fen Fakültesi Dekanlığı

Sayı: 6552

Dr. Adnan Adıvar
imza

Aslı gibidir.

22.10.1954

Enstitülere

Kanada'da Amerikalı, İngiliz ve Türk müelliflerinin iştiraki ile neşredilecek Yeni Türkiye adlı eserde modern Üniversitenin teşekkülünden sonra ilmî sahasında elde edilen keşifler hakkında malumat edinebilmek maksadı ile Fakültemize müracaat eden eski Milletvekillerinden Dr. Adnan Adıvar'ın 15.X.1954 tarihli mektubu örneği yukarıya çıkarılmıştır.

Keyfiyeti bildirir, bu husustaki mütalaanızın acele olarak Dekanlığa duyurulmasını saygılarımla rica ederim.

Fakülte Dekanı

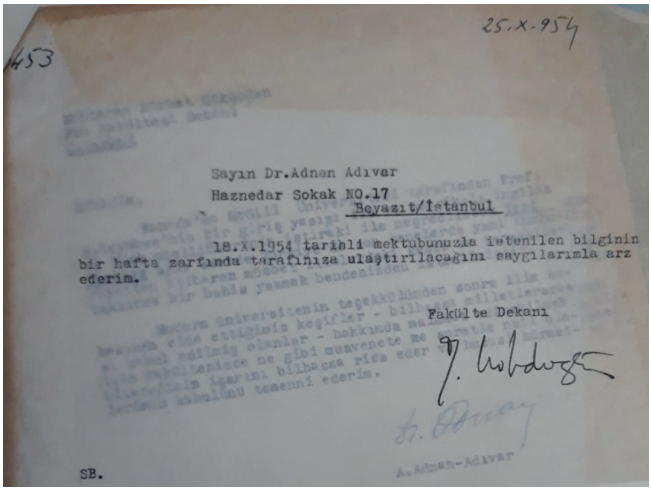
N. Gökdoğan

Resim 2. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Dekanlığından Enstitülere yazılan 22 Ekim 1954 tarihli mektup. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Arşivi, "Abdülhak Adnan Adıvar'a verilecek cevap" başlıklı dosya.

Bu karar uyarınca, Dekanlık 22 Ekim 1954 tarihinde Enstitülere bir yazı (Resim 2) yazarak "Fakültemize müracaat eden eski Milletvekillerinden Dr. Adnan Adıvar"ın "ilmi sahada elde edilen keşifler" hakkında bilgi istediğini belirtilmiş ve yazıya mektup örneği

4 "Fen Fakültesi Profesörler Kurulu 20.X.1954 Çarşamba günü saat 15'te Dekan Prof. Dr. Nüzhet Gökdoğan'ın başkanlığında toplandı." Madde 14, İÜ Fen Fakültesi Profesörler Kurulu Zabıtları, 1954-1956 Devresi, Cilt 4, 460, 462.

eklenmiştir. Yazıda ayrıca, Enstitülerden görüş bildiren yazılarını acele olarak göndermesi istenmiştir.[5] Prof. Dr. Nüzhet Gökdoğan, Adnan Adıvar'ın mektubunu 25 Ekim 1954 tarihli yazdığı bir yazı ile "18.X.1954 tarihli mektubunuzla istenilen bilginin bir hafta zarfında tarafınıza ulaştırılacağını saygılarımla arz ederim" şeklinde cevaplamıştır (Resim 3).

25.X.954

453

Sayın Dr.Adnan Adıvar
Haznedar Sokak NO.17
Beyazıt/İstanbul

18.X.1954 tarihli mektubunuzla istenilen bilginin bir hafta zarfında tarafınıza ulaştırılacağını saygılarımla arz ederim.

Fakülte Dekanı

SB.

A.Adnan-Adıvar

Resim 3. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Dekanlığından Dr. Abdülhak Adnan Adıvar'a yazılan 25 Ekim 1954 tarihli cevap yazısı. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Arşivi, "Abdülhak Adnan Adıvar'a verilecek cevap" başlıklı dosya.

Bu konuyla ilgili hazırlanmış, Fen Fakültesi Arşivindeki özel dosyanın iç kapağında Fen Fakültesindeki 13 enstitünün isimleri sırayla şöyle verilmiştir:[6] Matematik, Astronomi, Geofizik, Denel (Tecrübi) Fizik, Genel Fizik, İkinci Kimya, Sınai Kimya, Fiziko Kimya, Genel Kimya, Farmakobotanik, Genel Botanik, Zooloji, Jeoloji.

Dosya incelendiğinde 6 Enstitü Direktörünün (Astronomi, Jeofizik, Tecrübi Fizik, Genel Fizik, Genel Botanik ve Zooloji) cevabi yazı gönderdiği görülür. Bu 6 cevabi yazının sadece 4'ünün ekinde faaliyet raporu bulunmaktadır: Astronomi, Tecrübi /Denel Fizik, Genel Botanik ve Zooloji Enstitüleri. Özetle, 13 Enstitünün 4'ü dekanlığa faaliyet raporu göndermiştir. Bu 4 enstitünün direktörlerinin Alman olması dikkat çekmektedir.

Astronomi Enstitüsü Direktörü Ord. Prof. Dr. Wolfgang Gleissberg (1903-1986), 21 Ekim 1954 tarihli yazısında, Astronomi Enstitüsünün bilimsel faaliyetinin özetini Fen Fakültesi Dekanlığına göndermiştir. "İstanbul Üniversitesi Observatuarında yapılan bilimsel çalışmaların özetidir" başlığını taşıyan raporda aşağıdaki bilgiler yer almıştır:

5 İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Arşivi 1954 yılı Abdülhak Adnan Adıvar'a verilecek cevap başlıklı evrak dosyası.

6 "Dosya Kapağı İç Taraf," İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Arşivi 1954 yılı Abdülhak Adnan Adıvar'a verilecek cevap başlıklı evrak dosyası.

> Observatuarda güneş leke ve meşaleleri ve yıldızların spektrumları olmak üzere iki alanda çalışılmaktadır.
> 1- Güneş leke ve meşalelerine ait rasat ve araştırma işleri Ord. Prof.Dr. W. Gleissberg tarafından yürütülmektedir. Havanın müsait olduğu her gün Güneş gözlemlenip leke ve meşalelerin resimleri çizilmekte ve koordinatları tayin edilmektedir. Bu konuda ‘‘Union Astronomique Internationale”in organize ettiği uluslararası iş birliğine girilmiştir. İstanbul’un iklimi Güneş gözlemleri için uygun olduğundan gözlem günlerinin sayısı her yıl 300’e yakındır. Yapılan gözlemlerden, ‘‘Transactions of the International Astronomical Union’’da ‘‘Comission des phénomènes photosphériques’’ tarafından yayınlanan raporlarda ‘‘Union Astronomique Internationale’’ adına İsviçre’deki Zürich Federal Observatuarınca yayınlanan ‘‘Quarterly Bulletin of Solar Activity’’ de, ‘‘Publikationen der Eidgenössischen Sterwarte Zürich’’ te ve Almanya’daki Fraunhofer Enstitüsü tarafından yayınlanan ‘‘Sonnen-Zirkular’’da düzenli olarak bahsedilmektedir. Güneşe ait teorik incelemelerin çoğu, 1939’da observatuarda W. Gleissberg tarafından varlığı ispat edilen 80 yıllık Güneş leke sikline, Güneş lekelerinin enlem değişimine ve bunların perspektif kısalmalarına aittir. Bu çalışmalar da milletlerarası Astronomi literatürüne geçmiştir. Uluslararası literatüre geçmiş yayınlar konusunda, ‘‘Comission des phénomènes photosphériques’’in raporlarını, M.Waldmeier tarafından 1941’de Leibzig’de yayınlanan ‘‘Ergebnisse und Probleme der Sonnenforschung’’ adlı kitabı, W. Gleissberg tarafından 1952’de Berlin’de yayınlanan ‘‘Die Häufigkeit der Sonnenflecken’’ adlı kitabı ve G. P. Kuiper tarafından 1953’de Chicago’da yayınlanan ‘‘The Sun’’ adlı kitabın 6. bölümü örnek olarak gösterilebilir. Bu teorik incelemelere Ord. Prof. Dr. W. Gleissberg’ten başka Doç. Dr. E[dibe] Ballı, Asistan Dr. M[etin] Hotinli ve Asistan Dr. A[dnan] Kıral katılmaktadır. Gözlemlerde K[âmuran] Avcıoğlu ve A[yten] Güçtekin de yardımcı olmaktadır.
>
> 2- Yıldızların spektrumlarına dair gözlem ve araştırma işleri Prof. Dr. N[üzhet] Gökdoğan tarafından idare edilmektedir. Prof. Dr. N. Gökdoğan 1951 ve 1952 yıllarında ABD Michigan Üniversitesi Observatuarında başlamış olduğu çalışmalarını K. Avcıoğlu ile birlikte yürütmektedir.[7]

Prof. Gleissberg’in yazısında görüldüğü gibi Fen Fakültesi Astronomi Enstitüsünde Güneş gözlemleri yapıldığı gibi, yıldız spektrumları üzerinde de çalışılmaktadır.

Yeni kurulan Jeofizik Enstitüsünün direktörü Prof. Dr. Jean Coulomb (1904-1999), 27 Ekim 1954 tarihli yazısıyla Fen Fakültesi Dekanlığına Fransızca olarak aşağıda Türkçesi yer alan bilgiyi iletmiştir:

> Yazınıza cevaben Enstitümüzün Jeofizik alanında Türkiye’de yapılan çalışmaları adil bir şekilde değerlendiremeyecek kadar yeni bir oluşum olduğu kanaatindeyim. Dr. Adnan’ın cevabında bu alanın dikkate alınması belki şart değildir: Ancak aksini düşünürseniz, örneğin Kandilli Rasathanesi Müdüründen ilgili raporu talep etmem için bana yetki verirseniz sevinirim. [8]

7 “Astronomi Enstitüsünden F.F. Dekanlığına yazılan 1143 sayılı yazı ve eki,” İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Arşivi 1954 yılı Abdülhak Adnan Adıvar’a verilecek cevap başlıklı evrak dosyası.

8 “Geofizik Enstitüsünden F.F. Dekanlığına yazılan 136 sayılı yazı,” İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Arşivi 1954 yılı Abdülhak Adnan Adıvar’a verilecek cevap başlıklı evrak dosyası.

Bilindiği gibi İstanbul Üniversitesi Jeofizik Enstitüsü 1954 yılında faaliyete başlamış ancak kurumsallaşma çalışmaları tamamlanmadığı için bu alandaki araştırmalar henüz başlamamıştır. Prof. Coulomb yazısında, jeofizik alanında araştırma yapan Kandilli Rasathanesini işaret etmiştir.

Tecrübi Fizik Enstitü Direktörü Ord. Prof. Dr. Kurt Zuber (1899-1901), 1 Kasım 1954 tarihli yazısıyla Fen Fakültesi Dekanlığına "Tecrübi Fizik Enstitüsünün kuruluşundan beri yapılan ilmi çalışmalara ilişkin" aşağıdaki bilgileri sunmuştur:

> 1- 1933-1942 yıllarında Enstitünün çalışma alanı fotoelektrik olay ve atmosfer fiziği üzerinde idi. Bu dönem boyunca hepsi *Fen Fakültesi Mecmuası*'nda olmak üzere 11 orijinal çalışma yayınlanmıştır.
> 2- 1942 Fakülte yangını nedeniyle 1942-1944 yılları arasında bilimsel çalışmalar -öğretim devam etmekle birlikte- geçici bir duraklamaya girmiştir.
> 3- 1944-1954 yıllarında yeniden kurulan araştırma laboratuvarlarında ultrases, çekirdek fiziğinde kullanılan çeşitli sayıcıların deşarj fiziği, nötron fiziği ve son yıllarda tatbiki fizik ve kozmik şualar üzerinde çalışılmaktadır.
> Bu dönem boyunca 23'ü *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Mecmuası*'nda, 3'ü *Helvetica Physica Acta*'da, 1'i *Nature* (London)'da 2'si *The Journal of the Acoustical Society of America*'da, 1'i *Türk Tıp Mecmuası*'nda olmak üzere 30 orijinal çalışma yayınlanmıştır. [9]

Kurt Zuber, yukarıdaki raporunda, 1933 Üniversite Reformu'ndan sonra Tecrübi Fizik Enstitüsünde araştırılan alanları tanıtmıştır. Zeynep Hanım Konağı yangının etkilerini de dile getiren Zuber, son yıllarda yapılan çalışmalardan bahsetmiş ve üretilen orijinal makalelerin sayısını vermiştir.

Genel Botanik Enstitüsü Direktörü Ord. Prof. Dr. Leo Brauner (1898-1974), 15 Kasım 1954 tarihli yazısında Genel Botanik Enstitüsünde yapılan araştırmaları şöyle sıralanmıştır:

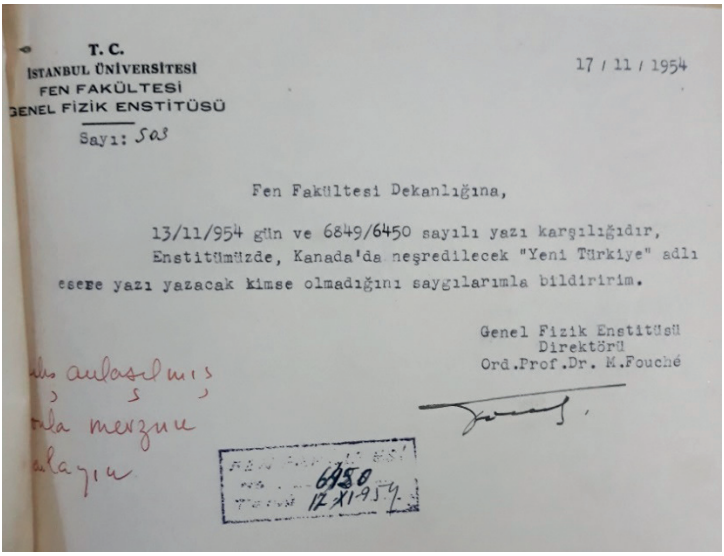
> 1- Permeabilite problemi (özellikle ışığın, hararetin, ionların tesiri; polar permeabilite meselesi)
> 2- Geo-elektirik etki
> 3- Yaprak pulvinuslarının hareket fizyolojisi
> 4- Kserofit yaprakların anatomisi
> 5- Osmotik olmayan su alınması problemi
> 6- Büyüme hormonlarının fizyolojisi
> 7- Fototropizmada sensibilisatör meselesi

Prof. Brauner araştırma başlıklarının ve belirtilen konularda elde edilen keşiflerin hangilerinin uluslararası çevrelerde kabul gördüğüne karar verilemeyeceği belirtilmiştir. [10]

9 "Tecrübi Fizik Enstitüsünden F.F. Dekanlığına yazılan 273 sayılı yazı ve eki," İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Arşivi 1954 yılı Abdülhak Adnan Adıvar'a verilecek cevap başlıklı evrak dosyası.

10 "Botanik Enstitüsünden F.F. Dekanlığına yazılan 441 sayılı yazı," İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Arşivi 1954 yılı Abdülhak Adnan Adıvar'a verilecek cevap başlıklı evrak dosyası.

Genel Fizik Enstitüsü Direktörü Ord. Prof. Dr. Marcel Fouché (1892-1971), Fen Fakültesi Dekanlığından gelen yazıya 17 Kasım 1954 tarihli cevabında Enstitüde *Yeni Türkiye* adlı esere yazı yazacak kimsenin olmadığını dekanlığa bildirmiştir (Resim 4).[11] Bu cevap, Fouché'nin kendisinden rapor istendiğini anlamamış olduğunu düşündürür.

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
FEN FAKÜLTESİ
GENEL FİZİK ENSTİTÜSÜ

Sayı: 503

17 / 11 / 1954

Fen Fakültesi Dekanlığına,

13/11/954 gün ve 6849/6450 sayılı yazı kargılığıdır,
Enstitümüzde, Kanada'da neşredilecek "Yeni Türkiye" adlı
esere yazı yazacak kimse olmadığını saygılarımla bildiririm.

Genel Fizik Enstitüsü
Direktörü
Ord.Prof.Dr. M.Fouché

6850
12-XI-954

Resim 4. Genel Fizik Enstitüsü Direktörü Ord. Prof. Dr. Marcel Fouché'nin, Fen Fakültesi Dekanlığına 17 Kasım 1954 tarihinde cevaben yazdığı yazı. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Arşivi, "Abdülhak Adnan Adıvar'a verilecek cevap" başlıklı dosya.

Zooloji Enstitüsü Direktörü Ord. Prof. Dr. Curt Kosswig (1903-1982), 18 Kasım 1954 tarihli yazısında İstanbul Üniversitesi Zooloji Enstitüsünün uluslararası literatürde gösterilebilecek yayın faaliyetlerini aşağıdaki gibi sıralamıştır:

> 1-Dr. Recai Ermin: Böceklerin Lemfositlerinin yapılış ve fonksiyonu hakkında 1939. Adı geçen travay şu kitaplara alınmıştır.
>
> a) Erich Ries, *Grundriss der Histophysiologie*
> b) K. D. Roeder, *Insect Physiology*
> c) A. Kuhn, *Naturforschung und Medizin*
> d) C. H. Grégoire, *Blood Coagulation in Arthropods.*
>
> 2- Dr. Atıf Şengün tarafından sineklerin dev kromozomlarının bünyesine ait araştırmaların sonucunda ortaya atılan düşünceler Almanca ve İngilizce literatürde tartışılmış ve Alman zoologların 1953 senesinde Frayburg'da [Freiburg, Almanya] gerçekleştirdikleri toplantıda ayrıntılı bir şekilde bahsedilmiştir.

11 "Genel Fizik Enstitüsünden F.F. Dekanlığına yazılan 503 sayılı yazı," İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Arşivi 1954 yılı Abdülhak Adnan Adıvar'a verilecek cevap başlıklı evrak dosyası.

3- Dr. Muhtar Başoğlu tarafından toprak solucanının sinir sistemi metabolizması hakkındaki travayı Heilbronn tarafından 1943 yılında basılan *General Physiology* kitabına alınmıştır. [12]

Görüldüğü gibi Ord. Prof. Dr. Curt Kosswig Zooloji Enstitüsünde özelikle uluslararası literatürde gösterilebilecek belli başlı çalışmaları listelemiştir.

Dekanlığa gönderilen enstitü raporları, genel olarak 1954 yılına kadarki yakın dönemi kapsayan güncel uluslararası nitelikteki çalışmalardan ve konu başlıklarından söz etmektedir. Bu raporlar ile, Cumhuriyet'in ilanından Atatürk'ün doğumunun 100. Yılına (1981) kadar geçen sürede, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinin bilimsel araştırma etkinliğini ortaya koyan yayındaki[13] bilgiler karşılaştırıldığında, aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Astronomi Enstitüsü'nün Güneş lekeleri konusunda çalışmaları hem raporda hem de kitabın ilgili makalesinde[14] yer almaktadır. Ancak raporda 1954'e yakın dönemdeki gözlemlerin yer aldığı uluslararası yayınlar ayrıntılı olarak verilmiştir. Bununla birlikte gözlemler dışındaki teorik çalışmaların yer bulduğu uluslararası yayınlardan ve bu yayınlara katkı sağlayan enstitü araştırmacılarından da bahsedilmiştir.

Kitapta Fizik Enstitülerinin çalışmaları ayrı ayrı değerlendirilmemiş, fiziğin Fen Fakültesindeki kurumsallaşmasından ve Fakültenin fizik bilimine katkısı genel olarak ele alınmıştır.[15] Tecrübi/Denel Fizik Enstitüsü için hazırlanan rapordaki çalışma alanları ve araştırma sayılarına ilgili makalede verilmemiş olması, Tecrübi/Denel Fizik Enstitüsünden gelen kısa raporu değerli kılmaktadır. Yine ilgili makalede, Umumi / Genel Fizik Enstitüsündeki yayın ve tez çalışmalarından bahsedilmesi, Fouché'nin Dekanlıkta gelen dilekçeyi yanlış anladığını ortaya koymaktadır.

Genel Botanik Enstitüsü tarafından hazırlanan rapordaki yedi çalışma alanı, kitabın ilgili makalesinde[16] 1935-1955 yılları arasında yapılan bilimsel araştırmalar özellikle konuda çalışan bilim insanlarına referans verilerek ayrıntısıyla verilmiştir.

---

12 "Zooloji Enstitüsünden F.F. Dekanlığına yazılan 436 sayılı yazı ve eki," İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Arşivi 1954 yılı Abdülhak Adnan Adıvar'a verilecek cevap başlıklı evrak dosyası.

13 Ahmet Yüksel Özemre (editör), *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Çeşitli Fen Bilimi Dallarının Cumhuriyet Dönemindeki Gelişmesi ve Milletlerarası Bilime Katkısı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1982).

14 Nüzhet Gökdoğan ve Adnan Kıral, "İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Astronomi Bölümü Tarihçesi," *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Çeşitli Fen Bilimi Dallarının Cumhuriyet Dönemindeki Gelişmesi ve Milletlerarası Bilime Katkısı*, ed. Ahmet Yüksel Özemre (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1982) içinde, 75-90.

15 Fahir Yeniçay, "İstanbul Üniversitesinde Fiziğin Gelişmesi," *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Çeşitli Fen Bilimi Dallarının Cumhuriyet Dönemindeki Gelişmesi ve Milletlerarası Bilime Katkısı*, ed. Ahmet Yüksel Özemre (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1982,) 36-53 ve Ahmed Yüksel Özemre, "İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinin Fizik İlmine ve Eğitimine Katkısı," *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Çeşitli Fen Bilimi Dallarının Cumhuriyet Dönemindeki Gelişmesi ve Milletlerarası Bilime Katkısı,* ed. Ahmet Yüksel Özemre (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1982) içinde, 54-63.

16 Hüsnü Demiriz, "Fen Fakültesinin Botanik Alanındaki Araştırmalara ve Öğretime Katkısı," *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Çeşitli Fen Bilimi Dallarının Cumhuriyet Dönemindeki Gelişmesi ve Milletlerarası Bilime Katkısı* içinde, ed. Ahmet Yüksel Özemre (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1982) içinde, 121-141.

Zooloji Enstitüsünden verilen rapordaki bilgiler, kitabın ilgili makalesine[17] göre daha ayrıntılıdır. Makale, daha sonraki dönem çalışmalarını ayrıntılı olarak vermiştir.

Sonuç

Fen Fakültesi Arşivi'ndeki dosyanın içeriğinden, 13 Enstitüden yalnızca 4 Enstitünün dekanlığa faaliyet raporu gönderdiği anlaşılmaktadır. Yukarıda raporları açıklanan dört enstitü dışındaki dokuz enstitü (Matematik, Genel Fizik, İkinci Kimya, Sınai Kimya, Fiziko Kimya, Genel Kimya, Farmakobotanik, Jeoloji, Jeofizik) faaliyet raporu sunmamıştır. 25 Ekim 1954 tarihinde Fakülte Dekanı Prof. Dr. Nüzhet Gökdoğan Adnan Adıvar'a bir hafta içinde cevap verileceğini bildirmiş ise de Dekanın cevabı gecikmiş olmalıdır. Diğer enstitülerin cevaplarının beklenip beklenmediği, gelen raporların Adıvar'a ulaştırılıp ulaştırılmadığı bilinmemektedir. Adnan Adıvar'ın istediği bilgilerin enstitülere sorularak toplanması yönünde Profesörler Kurulunda karar alınmış ancak kurul üyesi olan ve kararın altına imza atan enstitü direktörlerinin daha sonra Dekanlığın yazısına cevap vermemiş ve rapor göndermemiş olmaları, açıklanması güç bir çelişkidir. Diğer taraftan, dört enstitünün gönderdiği raporlar, İ.Ü. Fen Fakültesinin bilimsel faaliyetini tanıtan 1982 tarihli yayındaki bilgilere sınırlı da olsa ek bilgiler getirmiştir.

Araştırmamız, *Yeni Türkiye* adlı kitap projesinin gerçekleşmediğini göstermektedir. Toynbee'nin yayınları arasında bu kitaba yazdığı giriş yazısını göremedik. Bununla birlikte 1952 yılında McGill Üniversitesinde Niyazi Berkes'in (1908-1988) misafir profesör olarak göreve başladığını biliyoruz. Kendisinin de böyle bir kitaba atıfta bulunmuş olabileceğini düşünerek Berkes'in gazete yazılarına, makalelerine ve kitaplarına baktık. Ancak böyle bir kitaba ya da projeye atıfta bulunduğunu görmedik. Aynı şekilde Adıvar da böyle bir esere yazılarında atıfta bulunmamıştır. Ayrıca Adıvar, Fen Fakültesine yazdığı mektubunun üzerinden bir yıl geçmeden, 1 Temmuz 1955 yılında vefat etmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.
Not: Makalenin değerlendirme, hakem ve karar süreçlerinde Baş Editör Yardımcısı yer almamış, ilgili süreçler Baş Editör ve yazı kurulu üyesi editörler tarafından yürütülmüştür.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.
Note: The Co-Editor-in-Chief was not involved in the evaluation, peer-review and decision processes of the article. These processes were carried out by the Editor-in-Chief and the member editors of the editorial management board.

17 Atıf Şengün, "İstanbul Üniversitesinde 1933 Reformundan Sonra Zoolojinin Gelişmesi," *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Çeşitli Fen Bilimi Dallarının Cumhuriyet Dönemindeki Gelişmesi ve Milletlerarası Bilime Katkısı,* ed. Ahmet Yüksel Özemre (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1982) içinde, 91-120.

KAYNAKÇA / BIBLIOGRAPHY

Arşiv Kaynakları / Archival Sources

İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Arşivi

İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Profesörler Kurulu Zabıtları 1954-1956 Devresi, Cilt 4.

"Abdülhak Adnan Adıvar'a verilecek cevap" başlıklı evrak dosyası. 1954 yılı. Dosya Kapağı İç Taraf, Astronomi Enstitüsünden Fen Fakültesi Dekanlığına yazılan 1143 sayılı dilekçe ve eki, Geofizik Enstitüsünden Fen Fakültesi Dekanlığına yazılan 136 sayılı dilekçe, Tecrübi Fizik Enstitüsünden Fen Fakültesi Dekanlığına yazılan 273 sayılı dilekçe ve eki, Botanik Enstitüsünden Fen Fakültesi Dekanlığına yazılan 441 sayılı dilekçe, Genel Fizik Enstitüsünden Fen Fakültesi Dekanlığına yazılan 503 sayılı dilekçe, Zooloji Enstitüsünden Fen Fakültesi Dekanlığına yazılan 436 sayılı dilekçe ve eki.

Basılı Kaynaklar / Printed Sources

Adnan Adıvar Özel Sayısı. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 7, 2 (2006).

Çalışlar, İpek. *Halide Edib: Biyografisine Sığmayan Kadın*. İstanbul: Everest Yayınları, 2010.

Gökdoğan, Nüzhet ve Adnan Kıral. "İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Astronomi Bölümü Tarihçesi." *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Çeşitli Fen Bilimi Dallarının Cumhuriyet Dönemindeki Gelişmesi ve Milletlerarası Bilime Katkısı*. Editör Ahmet Yüksel Özemre içinde 75-90. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1982.

Günergun, Feza. "Adnan Adıvar'ın Bilim Tarihi Çalışmaları: *Osmanlı Türklerinde İlim*'den Önce ve Sonra." *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 7, 2 (2006): 13-54.

Demiriz, Hüsnü. "Fen Fakültesinin Botanik Alanındaki Araştırmalara ve Öğretime Katkısı." *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Çeşitli Fen Bilimi Dallarının Cumhuriyet Dönemindeki Gelişmesi ve Milletlerarası Bilime Katkısı*. Editör Ahmet Yüksel Özemre içinde 121-141. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1982.

Haliloglu, Nagihan. "Halide Edib Hampstead'de: İngilizlerin İşgalci ve Ev Sahibi Olarak Temsili." *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 59, 1 (2019): 67-88.

Özemre, Ahmet Yüksel (editör). *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Çeşitli Fen Bilimi Dallarının Cumhuriyet Dönemindeki Gelişmesi ve Milletlerarası Bilime Katkısı.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1982.

Özemre, Ahmed Yüksel. "İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinin Fizik İlmine ve Eğitimine Katkısı." *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Çeşitli Fen Bilimi Dallarının Cumhuriyet Dönemindeki Gelişmesi ve Milletlerarası Bilime Katkısı*. Editör Ahmet Yüksel Özemre içinde 54-63. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1982.

Şengün, Atıf. "İstanbul Üniversitesinde 1933 Reformundan Sonra Zoolojinin Gelişmesi." *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Çeşitli Fen Bilimi Dallarının Cumhuriyet Dönemindeki Gelişmesi ve Milletlerarası Bilime Katkısı*. Editör Ahmet Yüksel Özemre içinde 91-120. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1982.

Toynbee, Arnold J. *Acquaintances.* London: Oxford University Press, 1967.

Yeniçay, Fahir. "İstanbul Üniversitesinde Fiziğin Gelişmesi." *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Çeşitli Fen Bilimi Dallarının Cumhuriyet Dönemindeki Gelişmesi ve Milletlerarası Bilime Katkısı*. Editör Ahmet Yüksel Özemre içinde 36-53. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1982.